

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA, MEDIEVISZTIKA
PROGRAM

Szócs Tibor:

A nádori intézmény története az Árpád-korban és az Anjou-kor első felében
(1000–1342)

A doktori disszertáció tézisei

Témavezető: Dr. Petrovics István

SZEGED, 2013

I. A dolgozat témája

Disszertációm a nádori intézmény első 340 évét dolgozza fel. A nádorispán vagy röviden csak nádor (latinul a 13. század elejéig: *comes palatinus*, majd a század első harmadától kezdve a vizsgált korszak végéig: *palatinus*) politikai szempontból a király után következő legmagasabb nem dinasztikus világi méltóságnak számított a középkori magyarországi hierarchiában. Intézménytörténeti szempontból az igazságszolgáltatás egyik feje. Kezdetben a királyt helyettesítette, majd, mint önálló bírói fórum, a királyi udvar utáni legmagasabb igazságszolgáltató szervként működött. A nádori méltóság középkori története eléggé elhanyagolt témának számított a magyar medievisztikában, az utolsó átfogó intézménytörténeti monográfia 1863-ban jelent meg Fraknói Vilmos tollából. Mivel ő még igen korlátozott forrásbázissal dolgozott, következtetései nagyrészt elavultnak tekinthetők. Fraknói műve után csak résztanulmányok jelentek meg, illetve rövid általános összefoglalók. A nádori intézmény kutatása az elmúlt néhány évben – a jelen disszertációtól függetlenül – került újra a medievisztikai kutatás fősodrába, így ezeket a következtetéseket és eredményeket is felhasználhattam. Magam a kezdetektől az 1342. évig dolgoztam fel a nádori intézményt (néhány indokolt esetben természetesen túlnyúltam ezen az időhatáron). A felső határnak Druget Vilmos nádor halála számított. A korábbi szakirodalomban intézménytörténeti mérföldkőként is tekintettek erre az évre, általános vélekedésnek számított ugyanis, hogy Druget Vilmos halála után I. Lajos 1342-ben a nádori kúriát összevonta a királyi udvarral, és onnantól kezdve a nádori ítélőszék a királyi kúria egyik bírói fóruma lett. Intézménytörténeti áttekintésem ezt a vélekedést nem támasztotta alá: a nádor királyi udvarba költözése már évekkel korábban, Druget Vilmos hivatali ideje alatt végbement. Mégis indokoltnak látszott az 1342-es év határvonalként való fenntartása, mert Druget János (1328–1333) és Druget Vilmos (1334–1342) nádorsága alatt nagyon sok változás állt be a hivatali gyakorlat tekintetében, és az 1342-ben Vilmost követő Zsámboki Miklós már egy teljesen új nádori modellt örökölt elődeitől, amelyet – egyéb változások mellett – ebben a formában ő valósított meg először a teljes hivatali ideje alatt.

II. A források

A szakirodalmi összefoglalókon túl a disszertáció a középkori latin nyelvű primer anyagra épült. Felhasználtam az elbeszélő forrásokat (magyar és külföldi krónikák, földrajzi leírások, stb.), és törvényszövegeket, illetve az ún. Váradi Regestrumot is, ám a téma

jellegéből adódóan az okleveles forrásanyag számított elsődlegesnek. A diplomatikai anyagon belül is a nádorok által kiadott oklevelekre támaszkodtam leginkább. Ezen a téren lehetőség szerint igyekeztem teljességre törekvő feldolgozást végezni. Ez az Árpád-kori nádorok okleveles anyagát tekintve lényegében megvalósult, mert azok közül nem csak a teljes szövegében fennmaradt nádori kiadványokat, hanem az egyéb diplomatikai anyagban található tartalmi átírásokat és említéseket is átnéztem. Elemeztem továbbá a 13–14. század fordulóján a kibocsátó megjelölése nélküli (ún. *damus pro memoria*) okleveleket is, regisztrálva azokat, amelyek a tartalmuk és/vagy egyéb jegyeik alapján nádori vagy nádorhelyettesi kiadványként azonosíthatóak be. A disszertáció részbeni forrásbázisaként készülő munka végül 2012-ben önálló kiadványként is megjelent (Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Szerk. Szöcs Tibor. Bp., 2012. A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 51. 324 p.). Az Anjou-kori időszak okleveles forrásbázisát főként az Anjou-kori Oklevéltár című kiadvány vonatkozó kötetei alapján tekintetem át, az eredeti oklevélszövegeket is elolvasva. A nádorok által kiadott diplomák mellett a korszak egyéb okleveles anyagát is átnéztem az Oklevéltár és egyéb forráskiadások alapján, felhasználva a különféle nádori parancsok végrehajtását említő hiteleshelyi kiadványokat, azokat a királyi vagy királynéi okleveleket, amelyek egy konkrét nádorhoz szóltak, vagy tágabban érintették az intézményt. Ez utóbbi csoportba tartoznak pl. az egyes személyeknek, világi és egyházi birtokoknak, továbbá az egyes városi közösségeknek adott kiváltságok, amelyek gyakran érintették a mindenkori nádor joghatóságát is. Ezen másodlagos, nem nádori okleveles anyag feldolgozása terén is törekedtem egy viszonylagos teljességre, és bár itt adott esetben kimaradhattak adatok, valószínűsíthető, hogy ezek nem módosítanak komoly mértékben az intézménytörténeti következtetéseket.

III. A dolgozat felépítése, következtetések

A dolgozat 10 fejezetét három nagyobb tematikus egységbe lehet sorolni. Az első három fejezet a bevezető kérdések és a tisztség eredete mellett a nádori intézmény első két évszázadát tekinti át, egészen addig, amíg a nádor ki nem vált a királyi udvarból, hogy önálló bírói fórumként működjön tovább. Itt kerül sor a megnevezéssel kapcsolatos kérdések tárgyalására. Egyrészt, hogy a latin terminológia hogyan változott az idők folyamán: kezdetben még a karoling mintát követő *comes palatii* terminológiával találkozunk, kb. a 11.

század közepéig. A század második felétől a 12. század végéig a *comes palatinus* (vagy *palatinus comes*) számított egyeduralkodónak, és az 1190-es évektől kezdve az 1220-as évekig a *comes* utótag lassú és hullámzó lekopásával kizárólag *palatinus*nak nevezték a méltóságot. Az átmeneti időszakokat leszámítva a tendencia következetesen érvényesült, és így korjelző szerepet is tulajdoníthatunk neki. Ezzel szemben a magyar *nádorispán* szó etimológiája erősen vitatott: bár jelenleg a szláv származtatás számít a legelterjedtebbnek, a kérdés több mint 250 éves historiográfiáját áttekintve arra a következtetésre jutottam, hogy a legbiztosabb, ha bizonytalanak tekintjük az eredetét. Arra, hogy a nádori intézmény már Szent István korától kezdve megjelent, csak közvetett bizonyítékok vannak. Egyrészt – elvi szinten – tudjuk, hogy a nádor korai feladatai közé tartozott, hogy a királyt helyettesítse a bíraskodásában, és a Szent István uralkodói alapvetését megtestesítő ún. Intelmekben már találunk utalást arra, hogy a király lehetőség szerint ne bíraskodjon saját maga, hanem adja át ezt a feladatot egy főemberének – valószínű tehát, hogy ténylegesen is létezett ez a helyettesítő modell már István idejében is. Másrészt pedig az első személy, aki bizonyíthatóan betöltötte ezt a posztot, a biztosan honfoglaláskori eredetű nemzetségből származó Aba Sámuel 1041-ben, Péter idején bukkan fel, ám kicsi az esélye, hogy a nyugati eredetű hatalmi bázisra támaszkodó Péter emelte volna e fontos tisztségbe. Így szinte bizonyos, hogy a nádori intézményt még István ültette át a magyar gyakorlatba, és az első biztos viselőjének az említett Sámuelt tekinthetjük. Ugyan mások kapcsán is felmerült, hogy István-kori nádorok lettek volna (Ceba comes, Csanád), de ez nem bizonyítható. A tisztséget vélhetően a karoling előzményekkel kombinált bajor modell részeként emelte be István a magyar intézményrendszerbe (a latin elnevezés ugyanazon volta, és a korai feladatkörben kimutatható párhuzamosságok egyaránt erre utalnak), de hamar átalakult a magyar viszonyoknak megfelelően. Mire a 12. század végére „kiforrta” magát a nádori tisztség, addigra már egy speciálisan magyar, egyedi intézményként tekinthetünk rá. Kezdetben a nádor a királyi udvarszervezet népeinek a főbírája volt, illetve a királyi udvarban a királyt helyettesítette. Könnyen lehet, hogy egyéb gazdasági jellegű feladatai is voltak. Ám a 11–12. század fordulóján a királyi udvar bíróságára egyre nagyobb feladat hárult, amelyet már Kálmán is próbált megreformálni, végül a tehermentesítés feladatmegosztás révén történt meg. A 12. század elején a nádorispán esetleges gazdasági feladatait az udvarispán vette át, így a nádor kizárólag a királyi udvar bírójává maradhatott. A szakirodalomban leginkább elfogadott nézettel ellentétben magam úgy vélem, hogy a 12. század elején még nem kapott önálló bírói széket a nádor, csak a megelőző évszázadban megszokott helyettesítési feladatot látta el továbbra is. A nádori ítélőszék, mint olyan, III. Béla idején (bizonyos apró jelek alapján talán 1192-ben) jött

létre. Ekkor történt meg, hogy a király képében történő bíraskodást az udvarispán vette át (ezzel lényegében megszületett az országbírói intézmény, majd kb. 30 évvel később a latin terminológia is leképezte mindezt, és a *curialis comes* elnevezést lassan felváltotta a *iudex curie*). A nádorispán pedig jogilag önálló fórumként már a saját nevében hozhatta meg az ítéleteket. Az ítélkező nádor hivatala Barc fia Miklós idején professzionalizálódott 1220–1221 között, amikor megjelentek egyrészt az alnádori tisztség előképűl szolgáló első helyettesek, illetve ekkor kezdődött a nádor nevében történő ítéletlevél-adás az egyes perek lezárása után.

A disszertáció második nagyobb egysége maga a 4. fejezet. Ebben a nádori intézmény következő 150 éves (1192–1342 közötti) áttekintése található, kifejtve, hogy milyen tendenciák mentén változott a hivatalgyakorlás menete. Azaz: egy adott időszakban milyen jellegű szokásjogok alapján bíraskodott egy nádor, meddig terjedt ki az intézményének gyakorlati hatósugara, stb. Látható, hogy egyes nádorok ugyan intenzívebb és jobban felépített hivatali struktúrát építettek ki a kortársaikhoz képest, ám a hivatalgyakorlás módját lényegében az általánosabb és csak lassabban változó szokásjogi normák szabták meg. Nagyvonalakban egy olyan folyamatnak lehetünk tanúi, hogy a királyi udvartól elszakadó nádor egyre inkább távolodott a királyi bíraskodási fórumtól, sőt, az 1270-es évektől kezdve magától a királyi hatalomtól is, aztán az 1330-as évek végétől ismét ahhoz közeledve végül a nádori kúria újra a király székhelyén állandósult, és – már a vizsgált korszak határán túl –, a 14. század végére teljesen beolvadt a királyi udvar bíróságai közé. Ez természetesen nem jelentett visszatérést a 13. század előtti korszak modelljéhez, hiszen a nádor kúriai bíróságként is önálló bírói fórumot alkotott a 15. századtól kezdve, nem a király képében, azt helyettesítve bíraskodott, mint az első két évszázadban. E folyamatot öt nagyobb szakaszra lehet bontani intézménytörténeti szempontból: 1) A „mobilis nádorok” időszaka (az 1190-es évektől a tatárjárást követő évekig). Ebben az időben a nádor és kísérete a királyi udvarhoz hasonló módon mozgott az országban, külön látható területi súlypont nélkül. 2) A „regionális nádorok” kora (az 1240-es évek végétől az 1270-es évek elejéig). Ekkor a nádorok már nem mozogtak, és hivatali működésük az ország egy jól meghatározható régiójára esett. Erre az időszakra esett a IV. Béla és fia közötti polgárháború és országmegosztás is, amikor mindkét félnek voltak nádorai – a közvetlen háborús idők elmúltával ezeknél is kimutatható a saját országrészen belüli területi súlypont. 3) Az „oligarcha-nádorok” kora (1272–1310 között). Bár IV. László uralmának kezdetén az egyes, egymással is rivalizáló bárói csoportok még figyeltek arra, hogy a nádori posztot ne maguknak, hanem egy harmadik (hozzájuk lojális) személynek adják át, ám az 1270-es évek végétől már saját magukat ültették e pozícióba. A

nádori cím birtoklása egyszerre jelentett politikai súlyt, és jövedelemforrást, hiszen a hivatalhoz ekkor már több ispánság birtoklása (és annak jövedelmei) társultak, továbbá a bírói tevékenység javadalmazása is komoly bevételt jelentett. Így IV. László alatt csak néhány, reformidőszakban (pl. 1278–1279 folyamán) hivatalát töltő nádor alatt élénkült meg az országos szintű nádori bíraskodás, egyébként az „oligarcha-nádorok” kizárólag a saját territóriumuk felett gyakorolták hatalmukat, és csak elvétve mozdultak ki egy-egy régióból. Az „oligarcha-nádorság” a „regionális-nádori” modellből nőtt ki, ám az különbözteti meg attól, hogy a „regionális nádorok” esetében a területi súlypontot a király szabta meg, és az többnyire nem állt összefüggésben a családi birtokaik fekvésével, míg az „oligarcha-nádorok” a nemzetségi birtokaik központjában rendezték be rezidenciájukat, és hivatali működésük több ponton összemosódott az „oligarchikus” hatalomgyakorlással. 4) Az „oligarcha-nádori” modell öröksége (1310–1328). A korszak nádori hatalomgyakorlása tulajdonképpen a korábbi, időszakhoz hasonlított leginkább, ami mégis a szétválasztásukat indokolta, az az, hogy 1310-től I. Károly már csak egyetlen nádort ismert el legitimnek (Borsa Kopaszt), és a későbbi nádorok kizárólag az ő jóváhagyásával foglalhatták el pozíciójukat. A korszak hivatalviselőinek többsége (Borsa Kopasz, Debreceni Dózsa és Druget Fülöp) azonban ugyanazt a hivatali modellt követte, amit az „oligarcha-nádorok” is folytattak: azaz saját nemzetségi birtokukon berendezett központban székeltek, és szinte csak annak a régióknak az ügyeivel foglalkoztak, ahová ez a központ esett – egyébként e három nádor esetében ez a régió mindig Északkelet-Magyarország volt. A korszak egyetlen kivétele Rátót nembéli Domonkos nádor volt (1315–1320), aki a királyi udvar tagjaként nem is foglalkozott bíraskodási feladatokkal. 5) Az országos hatáskörű nádorok kora (1328–1342). Bár a három Druget-nádort (Fülöp, János és Vilmos) egyetlen alfejezetben tárgyalom, intézménytörténeti szempontból Fülöp és János hivatali gyakorlata között jóval nagyobb törés mutatkozik, mint pl. Druget Fülöp és elődje, Debreceni Dózsa között. Mivel az elhunyt Druget Fülöp nádori címét annak fivére, János kapta meg, ám birtokait János fia: Vilmos, aki be is rendezkedett ott, ezért Druget János nem tudott családi birtokaira épített hivatali működést folytatni, ami az 1270-es évek végétől majdnem minden nádort jellemezett. János székhelye Óbuda lett, és az ország különböző régióit az ún. általános gyűlések (*generalis congregatio*) alkalmával kereste fel személyesen. A *generalis congregatio* intézményének megjelenése (1273) óta ő volt az első olyan nádor, aki az ország keleti és nyugati fele számára is tartott ilyen gyűlést. A nádori „akciórádiusz” még jobban kitágult Druget Vilmos alatt. Bár Vilmos addig az északkelet-magyarországi Druget-tartományban tartotta székhelyét, nádori címet viselve inkább apja hivatalgyakorlását követte. A nádori hatósugár még jobban kitágult, és jórészt egész Nyugat-

Magyarországot lefedte, és Kelet-Magyarország nagy részét is. Vilmos kezdetben Vizsolyban tartotta székhelyét, amely 1338 és 1340 között áttevődött a királyi székhelyre, Visegrádra. Ezzel párhuzamosan megtartotta János óbudai kúriáját is annak hivatali személyzetével, ám ez a székhely többnyire a nádor távollétében folytatta működését. Az óbudai kúriát 1340-ben számolta fel Vilmos, és távolléti székhelyét Nagymarosra helyezte. Így 1342-ben lényegében már készen állt az a hivatali modell, amely az I. Lajos-kori nádorságot jellemezte: a tisztségviselő Visegrádon székel, amit leginkább csak a *generalis congregatio* idején hagyott el, addig a hivatali személyzet folytatja a nádor nevében történő oklevéladást.

Az értekezés harmadik nagyobb egysége (5–10. fejezet) a nádori intézmény egyes részterületeire koncentrál. Itt esik szó a nádori joghatóság területi és jogi korlátairól. Az, hogy a nádor joghatósága nem terjedt ki a szlavón bán és az erdélyi vajda (a 14. század első harmadától kezdve pedig a macsói bán) területére, a magyar történetírás régi megállapításának számít. Ám a peremvidékeken voltak „billegő területek”, ahol a joghatóság az idők folyamán változott: noha a szolnoki ispáni címet már 1262-től egyesítették az erdélyi vajdai méltósággal, a megye csak az 1320-as évek közepétől fogva került át véglegesen a vajda fennhatósága alá, Kraszna megye (amelyet szintén a történelmi Erdélyhez szokás sorolni) pedig még később. A délvidéken a 13. század első felében a szlavón bán joghatósága még a Dráva folyóig terjedt, bár bizonyos északról átnyúló megyék kapcsán kimutatható nádori intézkedés bizonytalan nyoma. A 14. század elejére e téren komoly változások álltak be: bizonyos Dráván túli megyéket a macsói bán joghatósága alá soroltak, ám a bán megyéi felett a nádor is joghatósággal bírt, így pl. Valkó megye felett is. Néhány esetleges adat a Pozsega megyei nádori joghatóság létét is megengedi a 14. század első harmadában, de konkrét Pozsega megyei nádori intézkedést nem ismerünk, Valkó megyével ellentétben. A nádori joghatóságnak nem csak területi, hanem jogi korlátai is voltak. Az egyházi személyek felett alapból nem érvényesült egyetlen világi bíró joghatósága sem, de az idők folyamán egyre több nem egyházi kiváltságolt elem kapott mentességet a nádori ítélőszék alól. Elvileg bárki nyerhetett ilyet a királytól vagy a királynétól (ritkább esetben a hercegtől), de leginkább az egyházi birtokokon élő világi személyek, illetve a szabad királyi városok nyerték el. Ezek a kiváltságok azonban nem számítottak automatikusnak: minden intézménynek vagy közösségnek külön-külön kellett kiérdemelnie. Külön fejezet tárgyalja a 14. század klasszikus, kúrián kívüli nádori ítélkező fórumának tekinthető „általános gyűlés” (*generalis congregatio*) eredetét és sajátosságait. Az eredetet tekintve egy korábbtól eltérő modellt feltételeztem. Eszerint az intézmény gyökerei nem nyúlnak vissza a 13. század első felére,

mint az a szakirodalomban gyakran olvasható. A nádori és báni közgyűlések előképe a hasonló nevű királyi közgyűlésekben keresendő, és az 1270-es évek elején még ezen királyi közgyűlések tartását bízták rá ideiglenes jelleggel a nádorra és a bánra (később az erdélyi vajdára is), amelyet csak az 1290. évi törvények szentesítenek. Így, bár elvileg már 1273 óta tartottak a nádorok ideiglenes jelleggel (egyébként igen kevés alkalommal) általános gyűlést, jogi értelemben csak 1290-től kezdve beszélhetünk nádori jogon celebrált *generalis congregatio*ról. A következő fejezet a különféle társadalmi és etnikai népelemek (udvarnokok, besenyők, kunok) és a nádor közötti kapcsolatot tárgyalja. Ezek egy része felett a mindenkori nádor külön joghatósággal is bírt. Az udvarnokok feletti főség a 11. századtól a 13. századig állt fent. A besenyő joghatóság nem terjedt ki az országban élő összes besenyőre, csak a király által etnikailag kiváltságolt csoportokra, és csak a 14. század második felére enyészett csak el, amikor a néhány még meglévő kiváltságolt besenyő tömböt I. Lajos majd Zsigmond az országos nemesek sorába emelt. A legismertebbnek mondható a kunok feletti joghatóság, mivel az erre utaló kunbírói cím (*iudex Cumanorum*) 1270-től kezdve gyakran felbukkant a tisztségnév mellett, és a 14. század első harmadától kezdve a nádori tituláció állandó része lett. Ennek ellenére közvetlen tartalommal alig bírt: 1342-ig bezárólag egyetlen kunokkal kapcsolatos nádori intézkedést sem lehet kimutatni. A 14. század második felének kun ügyei alapján úgy tűnik, hogy a letelepített kun közösségek élén kisebb, nem a nádortól függő, hanem a király által kinevezett kunbírók álltak. A nádor egy elméleti fellebbezési fórum lehetett, magyarok és kunok közötti pereket tárgyalva, de ennek gyakorlati jelentősége a vizsgált korszakban nagyon kicsi volt. A mindenkori nádor munkáját többretű hivatali személyzet segítette, ezt elemzi részletesen a 8. fejezet. A szakirodalomban többnyire csak egységesen alnádor névvel illetett helyettesek a véleményem szerint valójában két, egymástól markánsan eltérő helyettesi intézményt takarnak, amelyek a 13. század második felétől álltak fel. A többnyire *vicepalatinus* névvel illetett alnádor a mindenkori nádor székhelyétől távol, Pesten, majd Budán székel. Ellátta a pesti ispáni teendőket is, emellett székhelyén saját jogú hatóságként folytatott és fejezett be ítéleteket, vagyis a döntést nem a nádor, hanem a maga nevében hozta. Az alnádor hivatala így viszonylag függetlennek mondható a nádor személyétől, még ha a kinevezése nádori jog volt is. A másik helyettesi rang a többnyire *viceiudex* névvel illetett albíró intézménye volt. Az albíró mindig a nádor személyes környezetében tartózkodott, és annak bíróságát irányította. Bár bocsáthatott ki a saját nevében okleveleket, valójában mindig a nádor nevében járt el, és – az alnáddal ellentétben – sosem dönthetett saját jogon egy-egy ügyben (a néhány kivétel alapvetően nem befolyásolja a fenti szabályszerűséget). Ez a kettős helyettesi rendszer Druget János nádorságáig élt, ám miután ő

eleve Óbudán tartotta székhelyét, értelmetlenné vált a külön budai alnádor és a kúriai albírói poszt szétválasztása. János és Vilmos alatt összekuszálódott a helyettesek rendje, csak alkalomszerűen állított albírókról beszélhetünk ebben az időben. Vilmos korától a budai alnádori poszt egyáltalán nem lett betöltve, így Pest megye ispáni teendőit sem látta el senki, hanem csak a 4 szolgabíró intézte a megye ügyeit. Az alsóbb hivatali segédszemélyzet a korban szokásos módon szerveződött. Kezdetben nem dolgoztak állandó kancellárok a nádorok körül, csak egyes elszórt kísérletek után, a 13. század végére jelentek meg az első állandó munkatársak. A többi nótárius vezetőjeként funkcionáló protonotárius, vagyis ítélmester a 14. század 30-as éveitől kezdve vette át a nádori iroda önállóbb, távolléti irányítását is (ekkor még komolyabb döntési jog nélkül, természetesen. Funkciója még a nádori albírók jogkörét sem érte el). A hivatali személyzet familiáris alapon szerveződött, csak a Druget-nádorok között mutatható ki némi hivatali kontinuitás, ám ők azonos nemzetséget jelentettek. További munkatársként az 1320-as évektől kimutatható még a nádori bírságbehajtó is. A perek lebonyolításában kezdetben a poroszlók, majd az azt felváltó nádori emberek segédkeztek. Ezek egyike sem tekinthető a nádor közvetlen munkatársának, inkább csak alkalmi segítségnek, mert elemzések alapján kimutatható, hogy mind a poroszlói, mind a nádori emberi rendszer területi alapon szerveződött, és a helyiek közül kerültek ki. Korai kivételként Tomaj nembéli Dénes nádorságát (1235–1241) hozhatjuk fel, aki (ekkoriban még szokatlan módon) nem csak állandó kancellárt igyekezett maga mellé venni, de egy fix poroszlói segédszemélyzet kiépítésével is próbálkozott. Végül a dolgozatban külön fejezetek foglalkoznak a hivatal betöltésének módjával és tendenciáival, illetve a tisztséghez kötődő jövedelmekkel. Ez utóbbi kapcsán valószínűsíthető hogy az 1192-től a nádori cím mellett viselt vármegyéknek ez volt a fő funkciójuk. Már kezdettől fogva léteztek „nádori vármegyék”, azaz olyanok, amelyeket leginkább a mindenkori nádorok birtokoltak, és hivataluk elvesztésével az adott megyét is elvesztették. Ez kezdetben a bácsi ispánság volt, majd 1210–1230-as években ilyen megye nem mutatható ki. A tatárjárás után a 13. század folyamán a nádorok többsége soproni, somogyi, illetve pozsonyi és a tolnai ispánság valamelyikét viselte (esetleg egyszerre többet is). Bár nem volt kötelező érvényű ez a tendencia, de összességében elég nagy gyakorisággal érvényesült. A „nádori megyék” mellett hipotetikusán feltételezhető, hogy a 13. század elején, a „mobilis nádorok” időszakában az egyes megyék udvarnokföldjeiből származó adók után is megillette valamennyi rész őt, amelyet a királyi udvar mintájára az adott megyébe érkezve élt fel. Ha ez így is volt, ez a jövedelem a tatárjárás után, a „lokális nádorok” időszakában elhalt. A nádor legfőbb jövedelemforrása azonban az egyes ítéletei során őt megillető bírói hányad, bírság, stb. volt.

E három nagyobb tematikai egységet egy rövid függelék zárja, amely öt olyan Árpád-kori nádori oklevél kritikai regesztáját tartalmazza, amelyek kimaradtak a korszak nádori okleveleit összegyűjtő okmánytárból, a regesztákat annak stílusában dolgozva fel.

A dolgozat témájában megjelent tanulmányok

- *Nádoorispán* szavunk latin és magyar megnevezése és etimológiája. In: X. RODOSz Konferencia-kötet: bölcsész tudományok – élő- és élettelen természettudományok – orvostudományok – műszaki tudományok. Szerk.: Székely Tünde. Kolozsvár, 2009. 187–201.
- A nádori oklevéladás kezdeti szakasza. In: "Fons, skepsis, lex". Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére /szerk.: Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György/. Szeged, 2010. 429–436.
- Intézményes szóbeliség: a poroszlói rendszer az Árpád-korban. In: A varázsgyűrűtől az interkonfesszionális kommunikációig. Információtudományi metszéspontok bölcsészeti megközelítésben /szerk.: Tóth Zsófia Anna/. Szeged, 2011. 151–160. E-könyv, letölthető: <http://otodikalprogram.huminf.u-szeged.hu/konyv>
- A nádori ítélkezés és jogkör területi vonatkozásai a 13. század első felében. In: Középkortörténeti tanulmányok 7. /szerk.: Kiss P. Attila, Piti Ferenc, Szabados György/. Szeged, 2012. 411–423.
- Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke /szerk. Szócs Tibor/. Bp., 2012. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 51.) 324 p.

A dolgozat témájában tartott konferencia-előadások

- X. RODOSz Konferencia (Kolozsvár, 2009. november 13–15.) – Nádoorispán szavunk latin és magyar megnevezése és etimológiája c. előadás (2009. november 13.)
- Információs társadalom alapprogram szakmai konferencia (Szeged, 2011. február 3.) – Intézményes szóbeliség: a poroszlói rendszer az Árpád-korban
- VII. Medievalisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 1–3.) – A nádori ítélkezés és jogkör a XIII. század első felében (2011. jún. 3.)

